

Latvijas piemineklis – pasaulē nepārspēts

Publicēts: 10.06.2021.

Foto: 20. gs. 1. puse (NKMP PDC arhīvs)

Rīgā, Mazā Krasta ielā 73, atrodas pasaulē lielākais vecticībnieku lūgšanu nams ar unikālu reliģiskās mākslas kolekciju. Mecenāta Alekseja Grebenščikova vārdā nosauktais dievnams savas aprises ieguva 19.gadsimta vidū, kad turīgie vecticībnieki spēja darbam nolīgt gan pilsētas galveno arhitektu vācbaltieti Reinholdu Georgu Šmēlingu, gan pirmo profesionālo latviešu arhitektu Jāni Frīdrihu Baumanī. Ārējas atpazīšanas zīmes vajātajai ticībai nedrīkstēja būt, tādēļ zvanu torni varēja uzbūvēt vien pēc 1905.gada reliģiskās iecietības manifesta, taču galvenā bagātība bija un ir koncentrēta iekšpusē. Pateicoties arī gudri piešķirtajam pieminekļa statusam, cauri padomju laikam tika saglabāti visi kulta priekšmeti un ēku komplekss.

Grebenščikova vecticībnieku dievnama lieta Pieminekļu dokumentācijas centrā piesaista ar savu tipisko padomju laika izskatu. Brūna kartona mapes ar sienamajām aukliņām, deviņdesmit procenti teksta krievu valodā un mašīnrakstā, simtiem melnbaltu fotogrāfiju, kurās zeltījums un patiesais ikonu krāšņums ir tikai nojaušams. Adresātos vai parakstos noteikti ir minēti sarežģīti reliģisko dzīvi uzraugošu amatpersonu nosaukumi, bet saturs galu galā izrādās pārsteidzošs – vismaz pieminekļu sargi arī padomju laikos ir lieliski orientējušies ikonogrāfijā un reliģiskajos sižetos, spējuši priekšmetus novērtēt un pedantiski aprakstīt.

Visā dokumentācijā kā pirmās norādītas īpašumtiesības: “Собственность государственная, в пользовании религиозного общества” (pieder valstij, lieto reliģiskā kopiena). Ikvienā sarakstē tiek norādīts, ka kolekcijai piemīt liela “государственная и художественная ценность” (valstiska un mākslinieciska vērtība) un tā ir aizsargājama gan kā arhitektūras piemineklis, gan kā kustamu mākslas pieminekļu kopums. 1979.gada 15.decembrī četri komisijas locekļi parakstījuši skrupulozu kustamo priekšmetu

aparakstu, kas 147.lappusēs sniedz 1665 reliģisko objektu izvērstu uzskaitījumu. 1009 ir ikonas – svētbildes, kas izvietotas gan grandiozajā sešu līmeņu galvenajā ikonostasā, gan sadalošajā joslā starp vīriešu un sieviešu lūgšanu zālēm, gan klīrosā, kurā dzied koris, gan balkonā, gan citās lielā korpusa telpās – ēdamistabā, kristību telpā, bibliotēkā un citviet. Katram priekšmetam ir aprakstīti visi fiziskie parametri (izmērs, tehnika, materiāls u.c.), sniegtas ziņas par datējumu, sižetu un autorību, tāpat ir noteikta priekšmeta vērtība naudas izteiksmē. No ikonām kā dārgākais novērtēts Svētā Nikolaja atveids - 8000 rubļi. Tas atrodas ikonostasa pamata līmenī, kas pēc izmēra ir vislielākais. Arī citas šī līmeņa ikonas ir vērtētas tikai tūkstošos, kamēr mazākās – simtos rubļu. Nākamie priekšmeti aprakstīto sarakstā ir 30 īpašās sveču lustras un svečturi, bet 626 aprakstītie objekti ir unikāli senie rokraksti un lūgšanu grāmatas ar zīmējumiem, apkalumiem, zeltījumu u.c. rotājumiem, kuru ievērojama daļa datēta jau ar sešpadsmitā gadsimta vidu – ar tām vajātie vecticībnieki devās drošākas mītnes zemes meklējumos un nodeva no paaudzes paaudzē.

Apraksts liecina, ka strādājuši reliģisko zinību speciālisti, uzskaitē bijusi ļoti detalizēta un, iespējams, ka tieši apelēšana pie “valsts un tautas bagātības” statusa ļāva šos priekšmetus ne tikai saglabāt, bet arī restaurēt un pat padarīt par Latvijas PSR reprezentējošo materiālu.

Tā 1988.gada 24.maijā toreizējā Muzeju un kultūras pieminekļu zinātniskās pētniecības padome raksta vēstuli LPSR Reliģisko lietu pilnvarotajam un Grebenščikova draudzes padomei ar lūgumu uz trīs mēnešiem deponēt sešus kulta priekšmetus (vienu ikonu un piecus rokrakstu sējumus), lai “pārstāvētu Latvijas PSR Vissavienības izstādē “Restaurācija un pētniecība””. Vēlāk pievienotais akts liecina, ka pēc godam veiktās misijas priekšmeti atgriezušies savā stingri uzraudzītajā mājvietā.

Pāris gadus iepriekš šī pati padome bija vērsusies visaugstākajās instancēs, lai pievērstu uzmanību ķirmjiem, kas apdraud vairākus gadsimtus senos priekšmetus, jo īpaši rokrakstus. Atbilde līdz ar rekomendācijām bija saņemta no vissavienības bioloģijas institūta entomoloģijas laboratorijas vadītājas – ieteikumi, acīmredzot, bija bijuši noderīgi. Tāpat mērķtiecīgi tika izmantoti savienības restauratoru pakalpojumi, kas, laikam ejot, unikālos Grebenščikova dievnama dārgumus ir ļāvuši saglabāt līdz mūsdienām.

Neatkarības laikā, pateicoties vecticībnieku kopienas atgūtajiem zemes īpašumiem, materiāla valsts palīdzība dievnama un ikonu restaurācijai netiek lūgta, bet PSRS laikos tieši pieminekļa statuss šai kolekcijai izrādījās izdzīvošanas garants. Šobrīd Grebenščikova draudze pati veic kultūrizglītojošo misiju – jau piecus gadus dievnama pagrabstāvā atklāts ļoti kvalitatīvs muzejs (atvērts pēc iepriekšējas pieteikšanās), kas apliecina šīs reliģijas bagātīgo vēsturi un acīmredzamo dzīvotspēju.

Pēc NKMP Pieminekļu dokumentācijas centra materiāliem sagatavoja Elvita Ruka.

<https://www.nkmp.gov.lv/lv/latvijas-pieminekļi-pasaule-neparspets>